

 BUTLLETÍ DEL
CENTRE EXCURSIONISTA
DE CATALUNYA

ANY VII

MARÇ

N.º 26

NOVES EXCURSIONS A LA PICA D'ESTATS

PIRENEUS DE LLEYDA

Lo desig de trobar y deixar ben determinat lo millor itinerari pera fer per Catalunya l'ascensió a la Pica d'Estats, motivà lo propòsit que l'any passat vaig consignar al relatar l'ascensió que, ab prou treballs, portàrem a cap per el territori francès.

El poble d'Arco, situat en lo començament de la *Val'ferrera*, riu que se junta més avall de Tirvia ab lo Noguera de Cardós, afluent esquerra del Pallaresa, fou lo punt de cita ahont devia reunir-me ab los socis D. César A. Torras y D. Bartomeu Mitjans, y además ab D. Alfons Benavent, enginyer de Camins de Lleyda; més, detingut aquet impensadament per un treball oficial, tingué que contentarse ab enviarnos la tenda de campanya, que bon servey nos va fer.

Jo me trobava a Viella pochs dies abans, desde ahont lo camí més curt hauria sigut passar lo port de la Bonai-gua y anar a dormir a Esterri d'Aneo, y al dia següent passar lo coll de Campirmé, lo coll de Lleret y lo de Tudela, atravessant aixís les dues valls de Estahón y del Noguera de Cardós, de modo que en dos jornades desde Viella m'hauria trobat a Arco.

Més no me resolgué a deixar la vall d'Aran, tant pinto-

resca, tant diferenta en ses construccions, costums y llenguatge de les demés valls catalanes, tant rica en bellesa naturals, sense visitar un punt que, per més que no radiqui a la vall mateixa, se troba molt aprop, y és l'origen del caudal d'aigua més abundós que naix en la provincia; tant, que no ha faltat qui sostingués que en ell ha de veures lo naixement veritable del riu Garona. Me refereixo a la *renclusa de Toro* o *embut de Toro*, que los francesos anomenen *trou de Toro*, forat situat al peu de les montanyes Malhides, ahont s'engoleixen les aigues que s'escorren del pich d'Aneto, y després de recorre sota terra una distancia horitzontal de 4,000 metres y un desnivell de 600 metres, van a sortir a l'origen del riu Jueu, anomenat també Artiga de Lin, afluent esquerra del Garona, formant la caudalosa font que se diu *Güell de Jueu*.

Desde Viella és precis anar a dormir a l'ermita de Artiga de Lin, passant primer per l'espès bosch de Baricauva, poblat d'altíssims abets; y voltant aixís, quasi bé a nivell, la montanya de *Corbison*, se va a parar en 3 hores al santuari.

Aquesta és una de les humils capelletes que he vist; més la casa del ermità, a pesar de son trist aspecte, me donà la sorpresa de proporcionar-me bon llit y bona taula, ab una netedat que contrastava singularment ab la negror de les parets y lo conjunt de l'habitació.

A l'endemà, a tres quarts de 6, esvahida una nuvolada que s'ha resolt en xàfechs, llamps y trons, prenem lo camí del *port de la Picada*: n'hi hà dos; més les plujes hauràn posat intransitable lo del sur, y preferim pujar per lo de ponent, que dóna volta per los colls de Ribasetes y de la Escaleta.

A les 8 ja som en aquest últim, y ja contemplo al meu davant la bellíssima montanya Malhida, que s'aixeca per darrera del pich de Pumero ab son blanch mantell de neu. Arribo a les 9 al *port de la Picada*, y desde aquí res amaga l'esplèndida montanya. Lo guia que porto conceix pam a pam tots los racons: se diu Anton Calvetó, y és lo mateix qui, anys enrera, conduhí a Mossèn Jacinto Verdaguer al

NE.

SO.

Clac de l'autor

Fotografia Samset y Missé germans

LA RENCLOSA DE TORO Y PICH DELS BARRANCHS

pich d'Aneto. De lluny m'ensenya lo lloch ahont l'eximi poeta s'ensorrà en una esquerdada del glaç y per poch hi perd la vida. Me mostra la *renclusa del Turmon*, altre embut ahont se fonen les aigües del pich *Maladetta* pera anar a formar més avall lo riu Éssera, afluent del Cinca; contemplo extasiat lo panorama més hermós que té lo Pireneu, perquè no hi hà res comparable al majestuós aspecte d'aquet macís, vist desde la vertent del nort de la vall de Venasch, ahont estich; y comencem a baixar, perquè no hi hà temps a perdre.

Atravessem lo riu, qui ni aquet nom mereix: pobre y raquítich, lo riu de Venasch s'arrastra peresosament al peu dels colossals dipòsits de glaç que la montanya sosté en ses espatlles, sense que del aigua abundantíssima que dóna la fòsa de les neus li ne toqui una gota. Per un fenòmen geològich curiosíssim, tota la prenen aqueixos dos xucladors que he anomenat: l'un cap a la vall d'Aràn y cap a França, y l'altre cap al Cinca y cap al Ebre.

A les 11 som a la *renclusa de Toro*. La vall de Venasch se troba tancada aquí per una curta y baixa estribació transversal de pendent suau per aquet costat. A dalt, una paret, feta a modo de tanca a través de la vall, senyala al viatger lo perill de passarla; y, en efecte, del altre costat se desploma verticalment la roca, y un precipici d'uns 30 metres d'alçada s'obre als nostres peus. Aquella gola oberta, en qual fons se veu tranquila l'aigua, blanca com llet, que baixa d'una petita cascada, és imponent: les parets del voltant, dretes, nues, esquerdades, sostenint en la vora mateixa del estimbader vells abets promptes a caure abraçats ab les penyes somogudes ahont arrelen, donen una idea de ruina, de destrucció, de cataclisme, que s'avé perfectament ab lo que ensenya l'estudi geològich de la localitat.

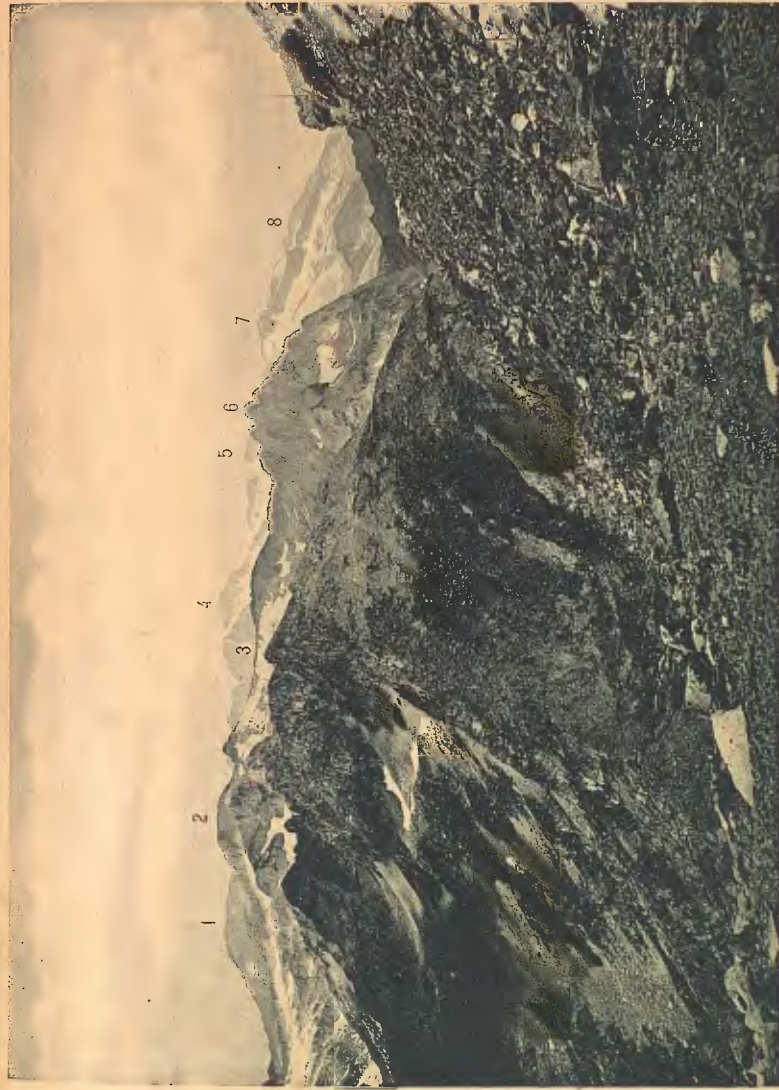
Allí nos trobem en una *falla*, és a dir, en un punt ahont per ruptura y dislocació de les capes de la terra hi ha hagut un trastorn en la posició de les formacions geològiques, de modo que ab lo *granit*, roca que forma lo macís de les Malehides, han vingut a tocarhi les calices cristalines, y

fins les pigarres de la formació hullera. Les calices són roques essencialment aptes pera lo pas de les aigues. En elles estàn obertes lo 90 per 100 de les coves y conductes subterrànis naturals. Aixís és que en eixa roca és ahont s'han obert pas les aigues del pich d'Aneto y de la Maladetta, y per son interior circulen en amagats conductes, ahont jamay arribarà la mirada investigadora del home.

¿Com pogué això tenir lloch, oberta y traçada com està la vall de Venasch, curs sens dupte primitiu de totes les aigues de les dues vessants? Al meu modo de veure, a l'acció del glaç se té d'atribuir la causa: les pedres colossals que aquet arrastra en son moviment descendent, y de qual pas ne queden clares proves en los nombrosos solchs que han deixat gravat a la polida cara de les roques ab que fregaven, degueren un temps tancar y barrar la sortida en lo congost per ahont lo riu dóna volta a les montanyes Malehides, y, acumulantse en la vall masses immenses d'aigua estancada d'aquet modo, la gran pressió d'aqueixa va arribar a obrirli pas subterrani per los punts ahont la roca s'hi prestava millor.

Diuen los guies francesos (*Guide Joanne*) que may, ni en les grosses crescudes de la primavera, quan la neu fon en grans quantitats, arriba a sobreixir l'*embut de Toro*; més, segons m'ha assegurat lo quefe dels Treballs Estadístichs de Lleyda, D. Joseph Mora, que és fill d'aquet país, hi ha hagut anys de foses repentines en que s'és vist vessarse l'aigua per lo costat de la vall de Venasch. Consigno, donchs, aquet dato, perquè no és impossible que l'atasquement de rochs que deu haverhi en lo fons de la gola, y que hi manté l'aigua al actual nivell, privi d'engolirla tota quan és massa gran la quantitat que n'hi arriba, y se vagi aixís instant lo toll fins a vessarse.

Hem surtit a la 1 y mitja d'aquet lloch encantador, que no deuria deixar de visitar ningú que vagi a la Vall d'Aràn, y tornem a Viella en mig d'una desfeta tempesta ab l'obligat acompanyament de llamps, que esclaten d'un modo fantàstich a dalt dels pichs que nos volten, y que semblen resguardarnos com les punxes d'uns parallamps naturals.

S.

N.

Ciut de Tauler

Fotografía Simón y Musé german.

LES MONTANYES MALEHIDES VISTES DESDE'L PORT DE VIELLA

1. Pich Russell.	4. Pich d'Aneto.	7. Pich la Maladeta.
2. Pich Mulleres.	5. Pich del Mitj.	8. Pich d'Albe.
3. Coll d'Alfred.	6. Pich la Forcanada.	9. Coll de Toro.

SO. Naixement del Ribagorzana NE.

Tornat a Viella sense poderme aturar a veure el *güell de Jueu*, la bellíssima font en que remata l'aqüeducte subterrani del qual hem vist lo començament, concebí lo plan d'anar a Areo faldejant sempre lo Pireneu pel costat meridional. Començaria per visitar lo naixement del *Noguera Ribagorçana*, que en cap publicació he sapigut trobar, y saltant de conca en conca, y de divisoria en divisoria, faria, fins arribar a Areo, un

camí, encare que més llarch, més variat que lo que he indicat al principi.

Per anar a la font del Ribagorzana se té de pujar al port de Viella y baixar a dormir a la casa anomenada *Hospital de Viella*, que és lo punt de paro obligat dels traguers y viatgers que fan la ruta de la Vall d'Aràn seguint lo Ribagorza. Una llar de foch al centre d'una cuina gran voltada de banchs; al menjador, una taula

Iglesia d'Erilavall

N.

immensa que no se recorda de quan va esser ribotejada; y als quartos, uns llits encaixonats entre envants de fusta que los tanquen per tots costats, com si un dormís en un prestatge d'un armari: veus-aquí l'estada ahont se té d'esperar lo die següent.

La font del Ribagorzana se troba a dues hores a ponent del Hospital. Hi hà que passar primer los prats que s'extenen per los voltants de la casa, atravessar un bosch d'abets que pobla la vertent d'una especie de talús qu'atravessa la vall, per ahont se despenya en llarga y bonica cascada el riu Ribagorza, y quan s'és a dalt s'és en un extens pla, y un se fa càrrech del lloch. Aquet talús no és més que lo cordó frontal, *moraine frontal*, com diuen los francesos, d'una antiga gelera; enderroch gegantí que conté lo qu'un temps fou neus, després aigua y avuy terra, y per ahont se té d'avançar ab precaució fugint de les mullenes que a cada pas obliguen a fer rodeigs. S'anomena *la plela nova*.

A dalt d'aquet pla nos trobem al fons d'un ample circh dominat per lo coll de Mulleres: una altra tartera se presenta als nostres peus, més aquí les pedres són pelades: grosses penyes jauen amontonades unes a sobre d'altres per tota l'amplaria de la vall, formant lo que'ls francesos ne diuen un *cahos*, y d'entre elles naix una font abundosa, que no ne necessita d'altres pera formar lo veritable riu.

L'altitut és de 1,870 metres. Si bé avuy arriben filtrantse per lo pedregam fins aquí les aigues que veig baixar del coll de Mulleres, quan aquet està aixut no deixa per això de rajar la font. Es el propi naixement del riu.

Del Hospital vaig anar a dormir a *Erilavall*, deixant la vall del Ribagorza, pera pujar la *collada Gelada* al arribar a Senet, miserable poblet que ab ses teulades fetes ab tronchs asserrats per el mig, y sos bruts y estrets carrers, fa trist contrast ab los que acabem de deixar a l'altre costat del Pireneu.

La *collada Gelada* y lo *port d'Erilavall* nos conducixen, després d'una baixada molt més penosa que la pujada, al fons de la vall de Bohí, affluent del riu de Caldes; vall notable no sols baix lo punt de vista pintoresch, sinó per

S.

N.

Ciutat de Taüll

Fotografia Santoni y Mieses Germans

IGLESIA DE SANT CLIMENT DE TAUÏLL

la circumstancia de trobarshi reunits en un petit circuit tres poblets ahont s'hi veuen construccions romàniques tant interessants com són les iglesies de Sant Climent y de Santa Maria de Tahull, y la d'Erilavall. La de Bohí no és important; més totes quatre tenen alts y esbelts campanars quadrats al costat del àbsid, fets per un mateix patró, de pedra de granit admirablement quadrejada. En lo de la parroquia de Tahull algú tingué la mala idea d'adossarhi al mig, per la part de fòra, un rellotge, quals pesos penjen al aire lliure, desgraciant completament aquella antiga construcció.

La vall de Bohí remata per llevant en lo port de Rus, que passàrem al die següent, pera caure a Capdella, poblet de la part alta del Flamisell. Lo rector me mostrà un antich càlzer barroch de plata daurada de bastant valor.

Pera passar de la vall del Flamisell a Sort, que se troba en la del Pallaresa, s'atravessa lo poble de Torre de Capdella, y després la coma de Monrós, fondalada de l'esquerra del riu, hont hi hà los tres poblets de Monrós, Pauls y Pobellà. Passemhi de llarch, perquè si algun lloch de la provincia inspira tristesa y compassió, és certament en aquesta *coma*, y principalment en l'últim poblet. Era diumenge per la tarde, y la plaça estava plena de dones ab ses quitxalles; entre aquestes n'hi havia un gran número que en son semblant alelat, ses formes contrafetes, son port brut y deixat, revelaven la terrible senyal del idiotisme. «Estranyo veurene tants», deya jo a un que coneix bé lo país. «Es efecte, — me digué, — dels casaments consanguinis: aquí gaire bé tots se casen ells ab ells: els vicis hereditaris se perpetuen; la miseria hi ajuda, y quasi no hi hà casa en que no se trobi una criatura *faltada*» (és lo nom que se'ls dóna a aquestos sers desdixats).

Siguin quines siguin les causes veritables d'aquet mal, lo fet de veurel tant extès en l'alta montanya, encara que se centri principalment en determinats punts, fa pensar si entre'ls remeys complexos que necessita no seria un dels més eficàços lo de combatre l'aislament en que aquestos po-

O.

Alins y pich de Monteixo

E.

bles viuen.
Ah! Sens
cap dupte
veuriem re-
generars'elo
país si hi
hagués més
vies de co-
municació.
Les families
pobres no
viurien en-
cauades en
ses tristes

vivendes: la vista de pobles més grans les hi ensenyaria hàbits de netedat que no coneixen; lo jovent aniria a fòra a formarse la familia, y una sava nova circularia per la montanya. Més, quan serà això? Ab penes y treballs arriba fins a Sort una carretera començada fa vint anys; y quan un camí de ferro era la suprema esperança de la provincia, ni a dins de casa ni a fòra hi ha hagut recursos pera empèndrel. Girem full.

Per lo coll de Sant Quiri y per Embiny baixo a Sort, d'ahont al endemà, seguint riu amunt la vall del Pal·laresa, me

dirigeixo a Llaborsí. Surto després de dinar, atravesso lo riu Noguera de Cardós per unapalanca de tronchs molt inclinada, que no se passa

Acampats en lo Pla de Sotillo

ab gaire
tranqui-
litat; toco
a *Tirvia*
y atravesso
lo poble de
Alins, y
arribo a
Areo a les 5
de la tarde
del 25 de Ju-
liol, allot-
jantme a ca-
sa del rich

O. La Pica d'Estats vista del coll del Pich baix E.

hisendat D. Ignaci de Castellarnau, conegut en lo país per lo nom de Sardà, del qui la bona amistat y l'amabilitat extremada de tota la familia han de facilitarnos en gran manera la projectada ascensió.

Areo, que'ls últims mapes francesos del Ministeri del Interior, de 1893 (y cito aquets perquè són, de tots los mapes existents, los qui donen més detalls de la geografia de Lleyda), lo posen a l'esquerra del riu, està situat a la vora dreta en lo fons d'una vall llarga que comença a la frontera d'Andorra y se desplega en forma d'arch, donant

E. Cim de la Pica d'Estats

O. volta a l'alta serralada que per dessobre de Tor y de Norís acaba en lo cònich Monteixo, al peu del qual se li junta la vall del riu de Tor.

Sa alti-

tut és de 1,279 metres (segons càlcul de Saint-Saud).

Es un poblet de 280 habitants, purament agrícola; perquè si bé queden riu avall les ruïnes d'una farga, que proven que no fa gaires anys la metalurgia del ferro ajudava a la riquesa del país y justificava lo nom de Vallferrera que té la comarca, ja sabeu la sort que han tingut aquets establiments. Una farga catalana, nom clàssich ab que se coneix en totes les nacions lo procediment pera obtenir directament lo ferro verge del seu mineral, era un abim sense fons que engullia tots los boscos del voltant. Aixís no és d'estranyar que se veguin avuy die arrasades les boscuries, y sortir pelades les roques allà ahont abans cobria la terra esplendent vegetació, y aixís morien les fargues quan, devastats ja los boscos, no se podia, per falta de vies de comunicació, reemplaçar lo vell sistema per los moderns procediments siderúrgichs; y aixís han tingut de tornar a buscar la vida exclusivament en lo treball de la terra y en lo negoci de bestiar, aquets poblets d'Areo, Alins, Aynet y molts altres, que ocupaven llavors més de 600 homes y 700 cavalleries en transports y en feynes mineres, y havien ja arribat a provar los beneficis de l'industria.

Lo poblat d'Areo forma dos agrupacions: del Areo vell, o primitiu, poca cosa ne queda: una dotzena de cases al peu d'una iglesieta romànica arrimada a la montanya, construcció sense cap mèrit, a la qual se té d'entrar passant primer per un portal deixat en una gruixuda paret que sosté les campanes al costat del àbsid.

El Areo modern està edificat mig quart més avall, en lloch tant mal escullit que lo riu s'encarregarà de donarne compte temps a venir, com ho demostren, pera testimoni dels danys rebuts en la formidable avinguda de Juliol de 1894, les parets qu'encare queden de les cases caigudes y los amples prats malmesos coberts de rierany. Es que lo llit del riu, a força de tragar les aigües còdols y més còdols, s'és fet més alt que'ls prats y carrers del poble; y encara que'ls vehins, ajudats de la Diputació, procuren reforçar les vores fenthi parets en sech que arriben a tenir

Cl·xé de l'autor

Fototipia Samsot y Missé germans

AREO DESDE LA DRETA DE LA VALLFERRERA

més de 500 metres de llarch, ¿qui és capaç d'aturar ab obres lleugeres l'impetuositat de les aigues torrencials?

Lo die 26 els meus companys no arribaven, lo qual me donà temps de visitar l'iglesia del Areo modern, y los restos d'una capelleta abandonada devant de les ruines de la farga, romàniques les dues, més presentant solament la segona una petita y senzilla portada en bon estat; per lo demés, cap de les dues té lo més petit mèrit.

Vora mateix del camí me cridà l'atenció una mólt antiga creu de terme gòtica esculpida en una llosa de llicorella tallada cercolarment, mal conservada, més d'un dibuix quasi igual al d'una altra que tinch vista a la vall de Castellbò, affluent del Segre.

A les sis de la tarde arribà l'amich Mitjans desde la Seu d'Urgell, però sol, ab lo seu guia. Breument me contà l'accident de familia que privà al nostre company Torras d'acompanyarlo en lo mateix moment que se disposava a sortir; me relatà sa travessia desde Queralps a Bellver en 10 hores a cavall d'un matxo, arribanthi a les 12 de la nit; son viatge de Bellver a La Seu, sortintne a les 3 del matí sobre una mala mula per arribar a les 11; y, finalment, la marxa desde La Seu a Areo a les 3 del matí, passant per lo *Ras de Conques* y l'*Ermida de Santa Magdalena*, entrant a Alins sense tocar a poblat, y arribant a Areo en 15 hores de camí, després d'haverse perdut un parell d'hores ell y el guia per aquells deserts: total, 33 hores de viatge fetes en poch més de dos dies.

De quatre quedavem reduits a dos. Què s'hi farà! Més qui no s'aconsola és perquè no vol: així, en compensació ens complaviem en observar que lo temps era magnífich, y que tot feya promètrens una bona excursió.

Jo coneixia poch lo país, si bé l'any 93 vaig intentar per primera vegada pujar als Estats per lo camí que ara farem. Llavors sapigué ab admiració y estranyesa que ningú en la comarca coneixia lo nom d'*Estats*. Un vellet me digué que ell me portaria al *Montcal*, *ratlla de França*; y acompanyat d'un altre, tant poch pràctich com ell, hont me conduiren fou al pich baix dels Estats; més lo

mateix fou arribarhi que volguer la mala sort que esclatés sobre nosaltres una forta pedregada, llensantnos costes avall sense darne temps de ferme càrrech de res, y obligantnos a tornar a Areo a les 8 de la nit haventne sortit a les 3 de la matinada.

Donchs bé: lo mateix desconeixement dels noms y del camí trobavem aquest any: ni més ni menos. Era, per lo tant, prudent no pèrdrens per falta d'acompanyants; y aixís ho resolguérem, prenent dos guies, y concertantne endemés un altre pera que guardés la tenda en la nostra ausència.

A les 10 del matí del 27 tot està a punt a can Sardà, y

N.

La cabana del Pla de Sotllo

S.

sortim cap a la montanya, nosaltres dos montats en dos bones cavalcadures, els tres minyons al devant, y la tenda, el fato y les provisions en altres dos matxos que'ls menen dos moços més. Fèyem una bona caravana.

Haviem d'acampar a mig camí, perquè no se podien contar menos de 9 hores desde Areo al pich; y la fatigosa jornada del any passat per França nos feya esser prudents; además de que tots sabiem la conveniència de practicar la màxima montanyesa que diu: *De matí, al port, y per la tarde, al hort*, o bé l'altre que diu: *Al port y al molí, de-matí*, pera no aventurarnos a arribar al pich passat mig die, sobre tot tenint jo present que la pedregada que m'hi ar-

replegà l'any 93, fou a les 12 y mitja. Aixís és que passàriem la nit a la tenda, y al die següent, a punta de die, cap amunt falta gent.

Lo camí que seguim és lo del port de Buet, que porta d'Areo a Vicdessós (França). Puja vora dret del riu amunt, ficantse moltes vegades en lo mateix cauce. A la mitja hora estem en un aixample de la vall, hont hi havia fins l'any 94 una borda sobre de les ruïnes d'una antiga iglesieta dedicada a Sant Vicenç, qual imatge's conserva a Alins: aquí nos deturàrem a mirar dues velles sepultures fetes ab lloses de llicorella que l'avinguda va descobrir al retallar el marge y destruirho tot; però ni òssos ni cap objecte hi havia a dins.

A les 11 passem a la vora esquerra del riu per una palanca feta ab quatre grossos tronchs, al peu d'una altra borda arruinada per la mateixa crescuda; y deixantnos endarrera unes fonts ferruginoses que en lo pla de Barcelona foren de bon aprofitar, y trencant unes aigues que baixen dels estanys *dels Eixeus*, situats a la falda nord del Monteixo, creuem després lo riu d'Areo per una altra palanca, y ja no'ns mourem més dels vessants de la dreta de la *Vallferrera*. Hem deixat definitivament lo camí del port de Buet.

A les 12 som a la font *de la Rebuira*, en un bosch d'avellaners al peu de les *Bordes den Sardà* (altitut, 1,799 metres; temperatura del aigua, 9° C.)

A les 12 y mitja a travéssem lo riu de Baborta, que naix en els estanys d'aquet nom, y entrem en un bosch de bedolls ahont nos cridà l'atenció la forma retorçada de sos arbres, que prova els grans esforços a que en hivern estàn subjectes. Es, en efecte, evident que per la gran pendent de la montanya la neu rellisca ajayent los joves arbrets; més com aquestos, a mida que creixen, arriben a vence lo pes que'ls oprimeix, presenten quasi tots la particularitat de tenir la soca ajeguda 5 o 6 passes a ran de terra, adresantse després verticalment tot lo tronc. Fan l'efecte d'uns grans bastons de crossa plantats ab lo mànech a terra.

A la una hem deixat lo bosch y som a dalt d'un collet

anomenat *collet de Sotllo*, que per una baixada ràpida y rellisquenta nos porta al fons de l'estreta vall del riu de Sotllo, encaixonada entre feréstegues singleres.

Desde aquet punt, el camí més aviat s'ha d'endevinar que de seguir: un cop a l'esquerra, un altre a la dreta, remontem l'aspra y rocosa vall, donantnos algun que altre sust la flaquedat de la mula que du la tenda, que un cop relliscà al passar el riu, y si no hi acut tota la gent se'ns anega en un toll; y altres cops ensopega y fa unes quantes tamborelles costes avall, sense més conseqüències que espantarse el seu amo y jurar que no tornaria, encara que li doblessim el jornal. Emprò lo que més nos inquieta és lo cambi que s'és operat a l'estat del cel, qui fins are se nos mostrava amich, y ja s'ennuvola y nos envia una menuda pluja y una petita calamarsada. Estarà de Déu que sempre faci mal temps aquí? Més ja som al terme de la jornada. Són tres quarts de 3 y hem arribat al pla de Sotllo, anomenat *platiu de Sotllo* per la gent del país.

Es un petit pla d'uns 300 metres de diàmetre, a l'altitut de 2,221 metres, obert a la banda sur, per hont se té al davant la serralada del Monteixo, y tancat a la part nord per un acantilat d'hont lo riu de Sotllo baixa ruidosament en ampla y espumosa cascada de 66 metres d'alçaria en dos saltants a serpentejar després per el pla.

Com aquet es troba invadit per un remat de 5,000 ovelles franceses de Foix, que solen arrendar cada istiu les pastures al Sr. Sardà d'Areo, nosaltres, fugint de la farum del bestiar, plantem nostre campament en un turonet que ho domina tot; y encabint a dins de la tenda tot lo fato, perquè lo mal temps sembla sostenirse, despedim les cavalleries fins a demà.

La pluja no tarda a apretar, y lo termòmetre baixa ràpidament.

Los tres minyons armen una foguera fenomenal ab grosses soques de corcats abets que jauen esparramades per la montanya; y mentres que jo actuo de soldat d'enginyers, circuint la tenda de campanya ab un rech pera desviar les aigues, en Mitjans posa a contribució la cien-

cia de Brillat-Savarin y de D. Angel Muro a fi de que lo sopar siga més suculent de lo que en aquestes altures pot desitjarse.

A les 8 del vespre estem a 7° de temperatura. Sobre d'un jaç de grosses glebes de gespe los guies s'ajeu en caragolats en ses mantes, y amontonats com tres moltons, en un costat de la tenda. Nosaltres nos tombem en un mate-làs que a can Sardà nos deixaren, y ja podem dir que no tindria més bon llit Nansen, el valerós explorador del polo, ni Stanley en sos viatges al Africa central.

Més la nit transcorre lentament, com no pot imaginasho qui no l'hagi passada may en la soletat d'una reconada pirenenca, dins d'una casa de roba que trontolla baix el pes de la pluja, més d'hivern que d'istiu, ab que'l país nos obsequia, veyent al través de ses primes parets la incerta resplandor de l'esmortuida fogata, sentint els espetechs ab que'ls pochcs boscalls que queden encesos semblen protestar de l'aigua impertinenta que s'empenya en apagarlos, y a més a més tenint que llevarnos algun que altre cop a estendre bé sobre del llit los impermeables, perquè la lona traspua y degota abans no s'és ben amarat.

A mitja nit lo ressò d'una escopetada, que retruny sinistrament en les concavitats de la serra, nos desperta alarmats: era que lo remat s'havia arremolinat atropelladament ab gran fressa d'esquelles y picarols, y los pastors, sabent que això és una senya segura de que l'ós se acosta aprofitant lo mal temps, varen fer soroll pera allunyarlo.

A les 7 del matí ha parat de ploure. Sortim gojosos de la tenda, hont la temperatura no ha pugat pujar de 9°; y ¡quina no és la nostra sorpresa al veure tots los cims del voltant coberts de neu! A fòra estem a 5°, y som a fins de Juliol!

Impossible del tot és intentar l'escalada! Tindrem d'esperar un die més! Y mentres que lo cel torna a remullarnos sense pietat, nosaltres cuidem de fer curtes les hores, ja contant los guies quèntos de la vora del foch, ja narrant en Mitjans los interessants episodis de sa vida co-

mercial en l'arxipèlach filipí, o jo recordant les peripecies de ma vida excursionista.

En això rebem la visita dels pastors francesos, que nos ofereixen de bona voluntat tot lo que tenen; més, lo que més nos convindria, no'ns ho poden donar, puix al preguntalshi «quin és lo costat millor pera pujar al pich», sols podem arrancalshi la resposta «hi pujaràn pas, mussiú». «Més, per què?» «Oh! Mala terra, mussiú, mala terra! Cal anar per França!» No los poguerem treure d'aquí.

Donchs per aquet viatge no necessitavem alforjes: molt poch favor nos fan aquesta gent de montanya si creuen que la mala terra nos espanta! Demà, si fa bo, hi pujarem.

Al tocar a retreta, la temperatura ha baixat a 3° y mig.

Al endemà, die 29, voler de Déu! lo die encara és més trist, més fosch lo cel, més baixos los núvols. Un cop de vent aixeca un pany de la boira y nos deixa veure que per les altures la neu encara ha avançat més cap a la vall. Estem a 8° a dins de la tenda, y a fòra a 5°. La pluja que torna a molestarnos, de fixo que allà dalt torna a ser neu; y devant de tanta contrarietat, la paciència quasi bé toca a son límit, y s'escapen dels llavis tímides proposicions de desistir y recular. Més, per fortuna, també té son límit lo mal temps: acut lo vent del nord en nostra ajuda, para de ploure, y a mig die surt lo sol.

—Aleluya! — cridem a chor. — Decididament demà rompem la forçada reclusió. Passem la tarde en fer alguns reconeixements del camí, prenem l'alçada de la cascada, trech algunes vistes fotogràfiques, y nos retirem plens d'esperança.

A les 5 y quart del matí del 30 de Juliol, ab un temps esplèndit, empenem la costa y seguim lo mateix itinerari que vaig recordant del any 93.

A les 6 deixem a l'esquerra l'estany inferior de Sotllo, d'uns 200 metres de llarch per 100 d'amplaria, que se troba a 2,366 metres d'altitut y nos queda uns 20 metres sota los peus.

A les 6 y tres quarts passem per la vora del estany superior, altitut 2,471 metres, que sembla un poch més petit que l'altre, y nos queda també a l'esquerra; y comencem una penosa escalada pera fugir de les congestes que omplen l'aubaga y guanyar per medi d'un major desenrotllo de camí lo pich baix dels Estats, que té d'altitut 3,114'88 metres, segons l'Institut Geogràfich y Estadístich, y no 3,113 metres dels mapes francesos.

Quan serem a aquet pich, que's troba 643'88 metres més alt que l'últim estany, cantarem victòria, perquè lo pich central sols n'està a un tir de pistola, y la diferencia d'alçades és petita.

Passem pel costat d'un estanyol d'uns 60 metres de diàmetre que desaigua en l'estany que acabem de deixar, y que per lo tant crech que se pot considerar com l'origen o naixement del riu de Sotllo, puix és lo caudal d'aigua més alt y més apartat: sa altitut és de 2,860 metres.

A les 10 y mitja arribem a dalt del pich baix; més, al examinar los guies el poch camí que nos queda per corre, se neguen resoltament a avançar.

Los dos pichs estàn units per una cresta suaument ondulada, emprò molt estreta y cantalluda, hont grans lloses de llicorella esquerdades pel glaç s'aixequen com les punxagudes dents d'una serra, per les quals hauriem de baixar primer y pujar després, cavalcant a sobre d'aquestes perilloses y mogudes pedres, tenint a dreta y esquerra els estimbaders que donen per llevant a la vall de Riufret (França) y per ponent als estanys de Sotllo (Catalunya).

Nos reunim en concell, sense trobar modo ni medi d'intentar un nou camí, cobrint com cobreixen les faldes de la montanya blanques congestes de neu.

Ara comprenem per què la torreta y la graella de fusta que formen la senyal geodèsica estàn aixecades en lo pich baix y no en lo central, que és lo culminant. Lo camí que havem fet és lo més indicat per la topografia: és lo que varen fer los oficials enviats per l'Institut Geogràfich al fer la triangulació del primer ordre: arribaren al pich baix, y al trobarse en l'impossibilitat d'escalar per aquet

costat el pich central, a pesar de no haverhi més que 26'12 metres de desnivell, és a dir, poch més de l'alçada d'una casa, varen fixar la senyal en aquet lloch.

Veus-aquí frustrada la nostra expedició. Malhumorats, muts y capficats, començarem a baixar la montanya, no per lo mateix camí, sinó per lo vell dret tartera avall, com si volguessim fugir a correuita d'aquella inhospitalaria regió, sentint molt menos lo perill que corriem de deixar-nos una cama en els mil forats y esclètxes del cantallut rocam, que una capa de neu flonja y enganyosa nos amagava, que la vergonya d'haver passat dos dies y tres nits a la montanya sense conseguir trobar lo camí del cim.

Més no era cosa d'esperar dies y dies a que la neu fongués y poguessim ab més èxit intentar una altra ruta.

Forçós fou rendirnos davant de la fada misteriosa y malèfica que sembla disposar a son gust dels elements pera protegir aqueixes enlairades cingleres contre les interrupcions del home, y, vulguis no vulguis, resignarnos a prometrems per l'any vinent una nova expedició.

Al pla de Sotllo trobarem les cavalleries, que cap die no havien deixat de venirnos a buscar al mig de la pluja, y a les 4 y tres quarts de la tarde sortiem cap a Arco, hont hi arribavem a les 8 y mitja del vespre.

Lo die 31 baixarem cap a Alins, Tirvia y Llavorsí; y aquí ab greu pena nos despedirem, en Mitjans dret a Escaló, Espot y Caldes de Bohí, jo cap a Sort y Monrós, hont altres ocupacions m'hi cridaven.

Allà dalt quedava amagat lo termòmetre que hi posàrem l'any passat. «¿Era cosa, — me deya jo per lo camí, — de deixarli dos anys seguits, pera que quan lo trobessim nos quedessim sense saber de quin any serien les temperatures màxima y mínima que marqués?»

Jo no apartava aquet pensament de mi, y volgué la sòrt que se me presentés una bona ocasió.

LLUÍS M. VIDAL

(Acabarà)

CATALECH ESPELEOLOGICH

DE CATALUNYA (1)

(Continuació)

LA MONTANYA

Ridaura. 72) — COVA DEL DRACH O DEL LLUERT. — Està situada a unes tres hores d'Olot, en el camí de Vallfogona, prop el *Coll de Canes*; però aquesta cova, per sa insignificancia, no està a l'altura ni molt menos de la fama del *Lluert* (llargandaix) que se suposa fou mort per Sant Eudalt, patró de Ripoll.

ITINER. Camins vehinals. — TER. G. Calices numulitiques. — BIBLI. Madoz; Montsalvatje, *Not. hist. Ridaura*; Puig y Larraz.

Olot. 73) — COVES DE SANT ROCH. — Estàn a un kilòmetre de la vila. D'elles surt gran abundancia d'aigua.

74) — COVES DEL NOCH D'EN COLS. — A igual distancia que les anteriors. D'elles surt tanta aigua que dóna moviment a un molí. Tant aquestes com les anteriors semblen degudes, en part, al treball del home pera facilitar l'aprofitament de les aigues.

75) — LOS BUFADORS. — Són uns forats d'ahont surt gran quantitat d'aire, majorment a l'estiu. Són en gran nombre, però els més coneguts són: el de la montanya de la Garrinada y alguns que hi hà en varies cases del carrer del Pont, com a cal Ferrer, a cal Jenís, a cal Barnés y altres.

Sadernes. 76) — COVA DEL BISBE. — Està situada en la gorja de Sant Aniol, al costat de les ruïnes del *Castell Sa*

(1) LO CENTRE EXCURSIONISTA agraphirà moltíssim que tots los socis que tinguen noticies de coves y avenchs, no incloses en aquest Catàlech, se dignin enviarles pera completar-lo, com també si hi hà alguna nota equivocada que mereixi l'esmena.

En el número passat diu *Bendà* lo que ha de dir *Beuda*.

Espasa. Sols és accessible per un estret relleix de la roca y s'hi veuen senyals d'antigues construccions, entre elles un fort mur a l'entrada. La tradició diu que s'anomena *del Bisbe* perquè l'habità un bisbe en temps dels alarbs.

ITINER. Camins vehinals.

BIBLI. Vergés, *L'Excur.*, 1882.

Hostalets de Bas. 77)—COVA DEL GALL.—Tinch notícies de que és molt poch important.

Montagut. 78)—COVES DE BAQUER.—Estàn situades en la montanya de la Devesa.

Cogoll. 79)—COVES DEL MOLÍ.—Sota mateix del molí de Fontanils hi hà unes boniques coves d'estalagmites.

Camprodon. 80)—LA COVA DEL SITJAR.—Està situada a un quart de la casa d'aquet nom, en un lloch molt accidentat. L'entrada és molt ample, com també l'interior; però sols té uns quants metres de fondaria. S'hi trobaren objectes de sílex.

ITINER. Camí vehinal.—TER. G. Calices silúriques (?).

81)—LA TOMBA.—Avenç situat a l'esquerra del camí vehinal que porta al Sitjar.

82)—LES COVES DE LA BELLABRIGA.—Són varies grutes situades al cim de la montanya d'aquell nom. No tenen cap importancia.

83)—LES COVES DE LA SERRA DEL NEVÁ.—D'aquestes pot dirse lo mateix que de les anteriors.

Molló. 84)—LA COVA.—Vora mateix de la vila, al mig d'un single, hi hà l'entrada d'una cova de molt difícil accés. Desde fòra's veuen les concrecions calices.

RIPOLLÈS

Campelles. 85)—COVES DE RIBES.—Se troben en els

singles del congost conegut ab el nom de *les Coves*, per qual fons passa'l Freser y la carretera de Puigcerdà. Dites coves estàn a 20 metres d'altura, de manera que són inacessibles sense escala. Al peu del single hi hà un forat que la gent del país diu que comunica ab les coves; però ningú ha pogut explorarlo. La tradició diu que havien estat habitades. Pujades, en sa *Crònica*, descriu l'estat en que's trobaren en son temps.

ITINER. Carretera de Ripoll a Puigcerdà.

TER. G. Calices cretàcees.—BIBLI. Pujades; Rossinyol, *An. de la Ass. d'Excur. Catal.*, I; Vidal, Bofill, Massó y Torrents, Madoz, Puig y Larraz.

Queralps. 86)—GRUTA DE LA VERGE.—Vora'l santuari de la Mare de Déu de Nuria's troba aquesta gruta, ont se creu que fou trobada l'imatge de la Verge, junt ab la creu, la campana y l'olla.

87)—COVA DE SANT GIL.—En un bosch del Puigmal, vora Nuria, se troba també aquesta cova.

ITINER. Camins de ferradura; Queralps està a 17 kilòmetres de Ripoll.—TER. G. Gneis.—BIBLI. Madoz; Bofill, *Butll. de la Assoc. d'Excur. Catal.*, XI; Puig y Larraz.

Gombreny. 88)—SOT DE SANTONS.—Avenç situat en la serra de Montgrony, a un quart del monestir de Sant Pere. Se diu que cap dels qui han volgut explorarlo han pogut trobar el fi.

89)—COVA DE LA VERGE.—Se troba en la mateixa montanya y s'hi té de pujar per una escala. Està arreglada pel cult.

ITINER. Camins vehinals, a 12 kilòmetres de Ripoll.—TER. G. Calices y margues numulíques.—BIBLI. Torras y altres, *L'Excur.*, 1882; Puig y Larraz.

Ribes. 90)—COVES DE RIAL.—Són bastant grans, ab hermoses estalagmites. Estàn situades a mitja hora de la vila, prop del pont de Rial.

ITINER. Carretera de Puigcerdà. — TER. G. Calices silúriques. — BIBLI. Bofill, *Butll. de la Assoc. d'Excur. Catal.*; Puig y Larraz.

91) — LA CUYNA DELS BRIBONS. — Especie de caverna situada una mica més avall *dels Estiradors*, que és una de les roques més enlairades de la serra del *Castell*, mont situat sobre la vila, entre'l Rigart y el Freser.

TER. G. Calices silúriques. — BIBLI. Bofill, *Butll. de la Assoc. d'Excur. Catal.*, any XI; Puig y Larraz.

92) — COVA DE LES ENCANTADES. — Aquesta cova existia en el punt anomenat *Roques blanques*, y en son interior brollava una font; però avuy sols resta aquesta, puix la cova fou enrunada al fer les obres de la carretera a Puigcerdà.

TER. G. Calices marmòrees silúriques. — BIBLI. Bofill, *Butll. de la Assoc. d'Excur. Catal.*, any XI; Puig y Larraz.

Vidrà. 93) — GRUTA DE VIDRÀ.

ITINER. Camins vehinals. — TER. G. Calices silúriques? — EXPL. Vayreda y Vila. — BIBLI. Vayreda y Vila, *An. de la Soc. Esp. de Hist. Nat.*, IX; Puig y Larraz.

CERDANYA

Bellver. 94) — LA FOU DE BOR. — Aquesta cova està situada a una hora de Bellver. Consta de dues galeries: la del NE. té uns 250 metres y la del SE. uns 300. L'interior presenta algunes sales espayoses, però són més els corredors estrets y baixos.

ITINER. Camins vehinals. — TER. G. Calices silúriques? — BIBLI. Torras, *L'Excur.*, 1885; *But. del Cent. Excur. de Catalunya*, any VI. — EXPL. César Torras, Martí y Denis Puig, en 1885; Martel, Vintró, Galbany, Font y Sagué, en 1896.

BERGADÀ

Baells. 95) — COVA DEL PALAU. — Al mig-jorn de la serra de Sant Quilis. Se diu que abans era un amagatall de lladres.

ITINER. Camí vehinal. — TER. G. Numulítich. — BIBLI. *Interr. del Centre Excursionista*.

Castellar de Nuch. 96) — COVA TUTA. — Caverna de grans dimensions situada en la montanya de Riols, a quaranta cinch minuts del poble. Se creu que serví de refugi als cristians en temps de la reconquesta, puix son nom en llatí vol dir *segura*. D'ella surt un petit riu anomenat *del Tuta*, una de les fonts del Llobregat, per més que'l naixement d'aquet riu se fixa ordinariament en una gran dèu que surt d'unes esquerdes situades uns dèu minuts més avall del mateix poble.

ITINER. Camins vehinals. — TER. G. Calices triàsiques (?) — Osona, *L'Excur.*, 1882; *Butll. de la Assoc. de Excur. Catal.*, V.; Puig y Larraz.

97) — COVA DEL SALT DEL LLOP. — Petita cova situada més amunt de les fonts del Llobregat, sobre'l camí que passa per can Riols y acaba a Sant Vicenç de Rus.

TER. G. Calices triàsiques. — BIBLI. Osona, *lloch cit.*; Puig y Larraz.

98) — BALMA DE TRUCAFORT. — Es una petita gruta oberta en la toba calça. Està situada prop Sant Vicenç de Rus, poble pertanyent al municipi de Castellar.

TER. G. Calices numulítics. — BIBLI. Aulestia, Massó, Barallat y altres, *L'Excur.*, 1882.

Espinalvet. 99) — LO CUGULLÓ DE ESTELA. — Cova situada en els Rasos de Peguera. Ne conten molts fets fantàstichs. Es fonda y de reduhida amplaria.

BIBLI. *Interr. del Centre Excursionista*.

Zurita. 100) — FORAT DE LES GUITARRES. — Avençh

situat en un planellet de la montanya de Sant Quilis. Se creu que tota aquesta montanya està foradada. En una cova hi tiraren un goç viu, diu la gent, y essent impossible que sortís per hont havia entrat, al cap de dos o tres dies compareixia a casa seva, sense que's puga sapiguer per hont eixia.

BIBLI. *Interr. del Centre Excursionista.*

101) — FORAT DEL AIRE. — Està situat en la part de ponent de la montanya de Sant Quilis. D'ell surt aire, com diu son nom.

BIBLI. *Interr. del Centre Excursionista.*

NORBERT FONT Y SAGUÉ

(*Seguirà*)

FOLLIES

FOLLIES PARTICULARS DE FRAGA (1)

Hi hà a Velilla (2) Sant Llorenç,
a Fraga Sant Salvador,
a Aitona (3) Sant Cayetano
y a Serós (4) hi hà l'Angel gros.

Les mocetes de Velilla
a lo llum diuen *candil*,
a la finestra *ventana*,
y al julivert *peregil* (5).

(1) Fraga està situada en la vora esquerra del Cinca y és una població molt important pera l'excursionista, no sols baix lo punt de vista arqueològich e històrich, sinó també baix lo punt de vista del llenguatge, vestiment y costums de sos habitants.

(2) Velilla de Cinca, en la vora dreta d'aquest riu, a unes tres hores més amunt de Fraga.

(3) Població situada a unes tres hores a llevant de Fraga, en la vora esquerra del Segre.

(4) Població a una hora al sur de Fraga, entre 'ls rius Cinca y Segre.

(5) Aquesta follia és quasi igual a la que 'ls mequinensans canten referintse als de Maella.

A Samalcoreig (1) comença
la flor de les catalanes,
a la Granja (2) bocatoves,
y a Torrent (3) les esmolades.

Les mocetes de Zaidin (4)
han pujat al campanar
a menjar lo llantam (5)
y no'l poden acabar.

FOLLIES PARTICULARS DE MEQUINENZA

Maria, per bé que't vull,
no't casis a la Ribera (6),
que sols menjaràs baixaques (7)
y flor de carabacera.

Pera figues, Ribarroja (8);
pera finestres, Arcó (9);
pera xiquetes boniques,
Mequinenza y Escatró (10).

(1) Població que pertany ja a la província de Lleyda.

(2) També és de la província de Lleyda y està situada poch més avall de la unió dels rius Cinca y Segre en la vora esquerra d'aquest darrer.

(3) Torrent (o Torrente) està en la vora dreta del Cinca, entre Fraga y Mequinenza.

(4) Població situada en la vora esquerra del Cinca, a unes quatre hores més amunt de Fraga.

(5) Llantam, llocs. Aquesta follia fa alusió al tant conegut qüento del cart que nasqué en un campanar y al qual hi pujaren un ruch lligat pel coll. Aquí'l ruch està reemplaçat per les mocetes, que, en lloch de pujarhi lligades, hi pugen per sa propia voluntat.

(6) No's dona'l nom de Ribera d'Ebre més que a la part d'aquest riu compresa dins de la província de Tarragona, o sia desde la desembocadura del Matarranya en avall.

(7) Monjetes.

(8) Primer poble de la província de Tarragona que's troba baixant per l'Ebre, en la vora dreta d'aquest riu.

(9) Vila situada en lo coster dret del Ebre entre Flix y Garcia. Les cases, esgrahonades en aquest coster, presenten un aspecte particular, y desde'l riu no's veu d'elles més que una interminable serie de finestres.

(10) Escatró pertencix, lo mateix que Mequinenza, a la província de Saragoga; està situat en la vora dreta del Ebre y en la mateixa desembocadura del riu Martin, més amunt de Casp. En general, ses pageses tenen un sem-

A Samalcoreig, *ay, ay!*
a Serós, *no tindràs fret!*
a la Granja, *ay, ay, ta mare!*
y a Mequinenza, *no res!* (1)

Les mocetes de Maella (2)
al gresol diuen *candil*,
a les paelles *sartenes*,
y al julivert *peregil*.

Encar que tos pares vulguen,
a Fayó (3) no't casis may,
que't daràn lo dot en guixes
y no'l podràs rosegar.

La somera me s'ha mort:
és perquè Déu ho ha volgut.
Malaguanyada somera!
Cada any me paria un ruc (4).

FOLLIES PARTICULARS DE TORTOSA

Adéu, mon pare y ma mare;
adéu, Josep y Chimet;

blant molt agradable, y lo pintoresch del seu modo de vestir, ses faldilles curtes, sos gipons negres, sos monyos en forma de balda (*picaporta*) y'ls llaços y cintes que porten al cap, contribueixen a ferles encara més vistoses y agradables.

(1) Aquesta follia és una burla dels estribillos particulars de cada una d'aquestes quatre poblacions, situades totes en la part baixa de la ribera del Segre.

(2) Maella és una població de la provincia de Saragoça, situada en la vora dreta del Matarranya, y és la primera de les vores d'aquest riu en que's parla aragonès. A Favara, Nonasp y Fayó, poblacions situades entre Maella y l'Ebre, s'hi parla encara català, si bé una mica adulterat.

(3) Fayó està situat en la vora dreta del Ebre y en l'esquerra del Matarranya, en la mateixa desembocadura d'aquest riu, y a unes cinch hores aigües avall de Mequinenza. Es un poble bastant pobre situat en lo fondo d'un barranch.

(4) Per més que he fet, no he pogut trobar a Mequinenza cap follia una mica seria en català, sent aixís que n'hi hà moltes en castellà. Aquesta observació puch ferla extensiva a totes les poblacions de la ribera del Ebre. No sembla sinó que'l català no's pugui emprar, per lo que als cants populars se refereix, més que pera cançons de broma.

adéu, figuereta blanca
d'allà baix del Faveret (1).

Adéu, los masos de Vitem,
y també los de Tivenys;
adéu, les xiques del horta
de la capella dels Reys (2).

Adéu, horta del Pimpí (3),
horta fresca y regalada:
anem als masos de Vitem,
que allí's cull la melonada.

Adéu, torra de Sant Nofre,
barranc de la Porquecita (4);
adéu, Toni Colomer:
quant temps que no he vist la Cinta!

A l'horta me'n haig de anar
a buscà una llauradora:
si m'arriba a dir que no
l'ofego a la regadora (5).

Al temps de la melonada
me pensava estar tot sol,
y me'n veig baixà als de Vitem
ab los mocadors al coll.

CELS GOMIS

(1) Partida de terra del terme de Tortosa.

(2) Vitem y l'horta de la capella dels Reys són del terme de Tortosa; los masos de Tivenys són del terme d'aquest poble, situat en la vora esquerra del Ebre, a dues hores y mitja aigües amunt de Tortosa.

(3) Altra horta del terme de Tortosa.

(4) Barranch del terme de Tortosa.

(5) Regadora, rech pera regar les hortes

SECCIÓ OFICIAL

SOCIS ENTRATS DURANT LO PRIMER TRIMESTRE DE 1897

SOCIS RESIDENTS

D. Lluís Llagostera.—D. Francisco Uriach.—D. Joan Ferrer y Puig.
—D. Joseph Pagès y Puig.—D. Alfons Serra.—D. Ceferí Roca-
fort y Samsó.—D. Antoni Busquets y Punset.—D. Joseph Cape-
lla.—D. Joseph Chassignet.—D. Francisco Ripoll y Fortuño.—
D. Artur Ferrer.—D. Angel Rosals.—D. Joan Rosals.—D. Miquel
Augé.—D. Joseph Baltà de Cela.

SOCI DELEGAT

D. Joseph Monés, Prat del Llobregat.

DONATIUS PER LA BIBLIOTECA

De la Societat «El Parnàs», d'Atenes (Grecia): *Anuari*, any I.
Del Ateneu Barcelonès: *Acta de la sesión pública inaugural celebrada
el día 30 Noviembre 1896*.
De M. E. Martel: *Annuaire du Club Alpin Français*, anys 1876
y 1895.
De la Universitat de Coimbra: *Anuari 1896-97*.
De D. Antoni Busquets y Punset: *Flors del Montseny*, volum de poe-
sies pel propi donador.
De la Acadèmia Bibliogràfica Mariana, de Lleyda: *Certamen de 1896*.
De D. Artur Osona: *Guia itineraria de tota la regió del Vallès*, pel
propi donador.
De la Societat Geogràfica de Viena: *Mittheilungen in 1896*.
De D. Joan Cardona: *Jus canonicum universum*, volums I, II, III y IV.
—*Oposcula varia sive juris ecclesiastici universi*, volum III.—*Tracta-
tus de regulis juris*, volum VI.—*Jus ecclesiasticum universum*, vo-
lums I y II.

DONATIUS PEL MUSEU Y COLECCIONS

De D. Joseph Ros y Puñed: Fulla de *Les grandes routes velocipédiques
de France*.
De D. Bartomeu Mitjans: Dues cartes xines que enclouen recomana-
cions d'un viatjant de comerç.—Tres goigs.
De D. Pere Pagès: *Coblas a Nostre Senyor Jesucrist, adorat en la Ma-
gestat de Baget*.—*Goigs de N. S. de Escales de la Parroquia de Oix*.
Del Instituto Cartografico Italiano: *Carta della strade ferrate italiane
1897*.—*Id. della pianta di Roma*.—*Id. dels compartiments de Milan,
Nàpols y Florencia*.—*Carta del teatre de la guerra del Sudan-Egi-
ziano*.—*Id. de la id. eslavo-abisinia*.—*Id. de la regió entre Massana,
Adua y Cassala*.
De D. Antoni Gallardo: Deu vistes fotogràfiques de Piedra.

CRONICA DEL CENTRE

SESSIÓ OFICIAL

SESSIONS PREPARATORIES.—S'han celebrat les següents:

Die 18: Sessió preparatoria de l'excursió al Pont del Lladoner, Sant Ponç, Corbera y La Palma, que va proposar el D. César A. Torras. Lectura del treball de Mossèn Vicens Bosch, soci delegat a Tarn, *Cançons velles de Tarn y d'altres pobles*, y del estudi de D. J. Brunet y Bellet: *Un arqueblech y escriptor català poch conegut*. Va presidir el Sr. Maspons y Labrós.

Die 24: Havent-se aplegat l'excursió a Corbera y Sant Ponç, se va celebrar la sessió preparatoria, baix la presidència de don César A. Torres. Ademés, es va fer lectura del treball de D. Pere Vayreda y Olivas: *La Garrotxa. Notes per una monografia d'aquesta comarca*.

EXCURSIÓ Y VISITA OFICIALS

EXCURSIÓ A SANTA COLOMA DE CERVELLÓ, PONT DEL LLADONER, COLL D'ORDAL, SANT PONÇ Y CORBERA.—Lo die 28 de Març, dins del primer tren del ferrocarril de Martorell, sortiren 19 de nostres consocis, entre'ls que recordem als Srs. Torras (C. A.), Pagès, Canals, Tapis, Arrau, Par, Millet (Francesch), Millet (Pere Anton), Carsi, Espona, Teixidó, Vidiella, Canaleta, Capella, Baladia. Bosch, Pérez y Casarramona. Arribats que foren a l'estació de Molins de Rey, baixaren del tren, y per la carretera de primer ordre de Valencia anaren cap a Cervelló. Allí visitaren l'hermosa creu de terme, gòtica del mellor y més florit estil, l'antiga iglesia parroquial, pintorescament posada demunt d'un enlairat turonet, y la casa de camp ahont hi solia passar llargues temporades d'istiu lo malaguanyat poeta català en Frederich Soler, lo popular Pitarra, gloria de nostre teatre nacional català.

En lo poble de Cervelló esmorçaren y després emprengueren lo camí cap al coll d'Ordal passant per Vallirana, y seguint la carretera remontaren la serra. Visitaren l'ardida y macisa construcció del Pont del Lladoner, edificat en la segona meitat del segle XVIII, obra que demostra lo momentani impuls qu'en lo regnat de Carles III d'Espanya tingueren les obres públiques en l'Estat espanyol. Continuaren son camí y arribaren per fi al renomnat coll d'Ordal, lo més enlairat de tota l'encontrada y desde ahont s'ovira en hermós panorama un bon troç de Catalunya. No pogueren visitar les coves que allí hi hà, perquè a conseqüència

d'uns ensolciaments que va haverhi poch temps enrera no's permet entrarhi.

Retornaren altra volta fins al Pont del Lladoner, y per entre montanyes se dirigiren cap a Sant Ponç, ahont hi hà l'hermosa iglesieta, joya del art romànich català, que, mercès a la generositat d'un de sos consocis, nostre CENTRE facilità los recursos pera restaurarla degudament, de modo que avuy se troba en un verda-der estat de conservació.

Fou visitada interiorment y exteriorment, y tots nostres consocis s'enorgulliren de que'l CENTRE hagués ajudat a la restauració de tant hermós monument.

Desde allí se dirigiren cap a Corbera, ahont dinaren, y per la tarde anaren a La Palma. Dalt de tartanes s'encaminaren altra volta cap a Molins de Rey, y en lo darrer tren retornaren cap a Barcelona.

Fou una excursió agradable y d'estudi pera'ls consocis que no havien visitat aquells llocs, ja descrits en anteriors butlletins.

Lo Sr. Pagès va fer varies fotografies dels més notables detalls artístichs y naturals que's visitaren en aquesta excursió.

VISITA A LA COLECCIÓ DE LLUMS DE D. CARLES DE BOFARULL.
—El die 14 de Març es varen reunir en el nostre local per fer tant interessant visita'ls socis Srs. Maspons, Planella, Millet, Vayreda, Niubó, Pons, Guasch, Casals, Maresch, Canaleta, Llorens y Riu, Ripoll, Uriach, Capella, Canals, Pagès, Carsí y Colomé. Arribats a les onze del matí a la casa de nostre consoci D. Carles de Bofarull, amablement ens invità a començar l'inspecció dels notables objectes arqueològichs que componen la colecció. Una senzilla llista donarà idea de l'importancia d'aquesta especialitat, que compta avuy ab cent vuitanta exemplars de llums, desde l'Etat Mitjana fins a primera meitat del nostre sigle. Entre la secció de llums litúrgichs, conté: canalobres de fusta y de ferro, candelers de fusta, de ferro y de llautó, palmatories de metall daurat y platejat, salomons de fusta, aranyes fetes de varies peces de cristall encadenades unes ab altres, llinternes, fanals y llanties de ferro, de llautó, de terriça y de vidre. Hi hà gran varietat de llums d'ús domèstich, com són: canalobres de diferents estils; candelers de bronzo cisellat fosos ab retocs de cisell, de porcellana y de terriça; palmatories de varies formes y estils, de bronzo, de llautó, de fusta y de cristall; aranyes de saló de diversos brochs y mides, ab artístiques cadenes y penjolls de cristall tallat: una n'hi hà sobre tot de grans dimensions; llumaneres catalanes de variades formes y brochs; llums d'oli de diversos estils, llums de cuyna, llums (quin-

qués) de doble corrent d'aire, de sistema Argaud, de corona de Chopin, de corda (durada de 24 hores) y d'altres sistemes. No hi falten tampoch llums de diverses aplicacions, com són: llums de minaire anteriors al sistema Davy, y d'argent-viu; fanals y fanalets de marina, de ferrocarril, de carroça, de cotxo, de galera, de diligencia, etc., etc. Per fi, els associats varen poguer examinar gran quantitat d'accessoris del lluminari: guarda brises de cristall, estisores de mocar llums, etc. Tots los assistents varen quedar sumament complaguts d'haver visitat tant notable colecció.

CONFERENCIA

El die 11 del corrent mes el nostre company y notable escriptor D. Narcís Oller va tenir la galanteria de llegirnos els quadros *Vira Espanya! Desglaç y La Revolució de Setembre*, que formen part del seu nou llibre que ha de sortir d'aquí pochs dies baix el títul de *Figura y Paisatge*. Molts varen ser els associats que acoblaren en el nostre local per saborejar l'*avant-goût* que'ns oferia'l Sr. Oller. Al final de cada lectura va ser molt aplaudit.

NOVES

Per tota la premsa catalana ha sigut ben rebuda la noticia d'haver decidit el CENTRE EXCURSIONISTA publicar mensualment el seu BUTLLETÍ. *La Veu del Montserrat*, de Vich, fins hi dedica un magnífich article que li agraphim de tot cor, en el seu nombre de 20 de Març.

—Durant aquet mes han continuat les conferencies donades en la nostra llengua a l'Ateneu Barcelonès. El die 5 va ser don Joseph Soler y Miquel, qui en va donar una sobre'l nou poema d'en Mistral *Lou Rose*; el die 18, D. Pompeu Fabra una altra sobre la definició de la llengua catalana; el die 27, D. Ignasi Iglecias en donà una altra baix el tema *Influencia de la literatura dramàtica en l'esperit nacional de Catalunya*; y el darrer die del més D. Lluís Duràn y Ventosa va tractar del *Esperit polítich d'expansió de Catalunya*.

La música dona entre nosaltres una magnífica nota d'avenç en l'extensió de la nostra llengua. Sempre en català, les societats *Orfeó Català*, *Catalunya Nova* y *Institució catalana de Música* han organísat durant aquet mes varies vetllades y concerts.

Han seguit, ab molta concurrència d'estudiants y d'estudiosos, les conferencies que sobre l'antiga literatura catalana dona en l'Universitat el catedràtich D. Antoni Rubió y Lluch.

El die 6 va ser entregat al cònsul de Grecia un missatge de simpatia que dirigeixen els catalans a la nació grega ab motiu de la situació de Creta.

Els comentaris sobre aquet fet senzill y noble han mogut molta brega durant tot el mes, ha motivat la suspensió dels periòdichs escrits en la nostra llengua *La Renaixensa* y *Lo Regionalista*, que alguns periòdichs de Madrid insultessin el moviment regionalista, que's fessin ostentoses manifestacions de catalanisme y que augmentés més y més l'amor dels catalans per Catalunya.

—Tenim notícies de que van donant molt bon resultat les excavacions que per disposició del nostre president D. Lluís M. Vidal s'estàn fent a la *Cova fonda* (provincia de Tarragona) que va descobrir l'any passat l'actiu soci delegat a Rodonyà D. Pau Teixidor, aprop de Vilabella, y de la qual aquet ne va donar una breu y interessant descripció que's publicà en el nostre BUTLLETÍ.

Los treballs, que's porten a cap baix la direcció del citat delegat, regirant minuciosament les nombroses cambres d'aquella caverna, han descobert gran quantitat de terriça pre-històrica, algunes peces en bastant bon estat de conservació, esquelets d'homes y de besties, y diferents objectes de l'industria d'aquell temps, que pensem que's podràn veure en el local de la nostra associació quan se tinguin recullits tots els materials y el Sr. Vidal dongui el resultat de tant curiós y instructiu estudi.

—Aquets últims temps l'arxiduch Lluís Salvador, el simpàtic y estudiós propietari de Miramar de Mallorca, ha publicat a Praga una curiosa monografia sobre'ls *Columbrets*, els espedats illots situats prop de la costa de Valencia, a trenta llegües del cap Oropes.

—El die 14 del passat Febrer es va estrenar a la riallera vila de Sitges l'òpera catalana *La Fada*, lletra de J. Massó Torrents y música d'Enrich Morera. Un die esplendent va contribuir a fer agradable l'anada a la moltíssima gent que de Barcelona y altres ciutats va acudirhi, fins al punt d'haverse de formar un tren especial per la tornada. Si la lletra està basada sobre les llegendes del Pireneu català, la música està, en quant és degut, saturada de l'espirit de les nostres hermoses tonades populars. Es, fins a cert punt, portar l'excursionisme a l'art.

LO CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA sols se declara responsable de lo contingut en la *Secció Oficial* del seu BUTLLETÍ, deixant íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.